

Türkiye’de Ticari Bankaların Performansını Etkileyen Faktörler

The Factors Affecting The Performance of The Turkish Commercial Banks

F. Dilvin TAŞKIN¹

ÖZET

Bu çalışma Türkiye’de 1995-2009 yılları arasında faaliyet gösteren ticari bankaların performanslarını etkileyen içsel ve dışsal faktörleri belirlemeyi amaçlamıştır. Yöntem olarak panel veri analizi kullanılmış, performans ölçütü olarak aktif karlılığı, net faiz marjı ve özkaynak karlılığı göz önüne alınmıştır. Sonuçlar bankacılık performansının daha çok mikro değişkenlerden etkilendiğini, ve makroekonomik faktörlerin anlamlı düzeyde bir etkisinin olmadığını göstermiştir. 2001 krizinin genel olarak negatif etkisinin olması da ekonominin genel olarak istikrarlı durumda olmasının banka performansını etkilediğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Banka performansı, ticari bankalar, panel veri analizi

ABSTRACT

The objective of this paper is to analyze the macroeconomic and bank specific determinants of bank performance in Turkish banking industry between the years 1995 and 2009. Performance factors adopted are return on assets, return on equity and net interest margin and panel data regression analysis is applied. According to the results, bank performance is mostly affected by bank-specific factors and macro economic factors do not have statistically significant effects on the performance. 2001 crisis have a negative effect on the performance, pointing to the effect of stability of the economy on the performance of the banking system.

Keywords: Bank performance, commercial banks, panel data analysis.

1. GİRİŞ

Bankacılık sektörü ekonominin gelişmesi açısından en önemli aktörlerden biridir. Bankalar, sermaye birikimi, firmaların büyümesi ve ekonomik zenginliğin sağlanması açısından ekonomide önemli bir role sahiptir. Güçlü ve karlı bir bankacılık sistemi finansal istikrarın sağlanmasına önyak olur ve makroekonomik şoklara karşı ekonominin daha dayanıklı olmasını sağlar. Levine’nin (1997) çalışması da finansal aracılığın ekonomik büyümeyi etkilediğini göstermiştir. Diğer bir taraftan, makroekonomik koşullardaki değişimler de bankacılık sisteminin performansını ve finansal istikrarı etkilemektedir. Dolayısıyla, finansal ve parasal istikrarın sağlanmasından sorumlu otoritelerin, makroekonomik gelişmelerin bankacılık sektörüne etkisini bilmesi gerekmektedir.

Bankacılık sisteminin etkinliği daha çok kredi verme faiz oranı ve mevduat faiz oranı arasındaki marjın incelenmesi ile anlaşılabilir. Faiz marjlarının yüksek olması bankacılık sisteminin yeterince etkin olmaması ya da rekabetçi olmayan piyasa koşulları

ile açıklanabilir. Yüksek marjlar ise aynı zamanda yetersiz bankacılık düzenlemeleri ve bilgi asimetrisinin fazlalığından kaynaklanabilir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de mevduat kabul eden bankaların performansını etkileyen içsel ve dışsal faktörleri incelemek ve bu faktörlerin banka performansını hangi boyutta etkilediğini belirlemektir. Bankacılık sisteminde karlılığın belirleyicileri incelenerek, sistemin karlılığını ve etkinliğini sürdürmesini sağlayacak faktörlere dikkat çekilecektir. Çalışmada bilanço dışı faaliyetlerin banka performansına olan etkisi incelenip, bilindiği kadarıyla literatürde daha önce incelenmemiş olan bu değişken de analiz edilecektir. Çalışmanın ikinci bölümünde Türk Bankacılık sistemi hakkında özet bilgi, üçüncü bölümünde bankacılık sisteminde performansla ilişkin literatür taraması, dördüncü bölümde veriler ve yöntem sunulurken, beşinci bölüm ve sonuç bölümünde de analiz sonuçları ve yorumlara yer verilecektir.

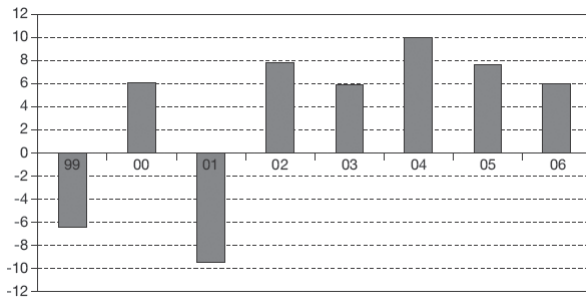
¹ Araş. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, dilvin.taskin@deu.edu.tr

2. TÜRKİYE EKONOMİSİ VE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ

1980'lerin başından itibaren serbestleşme politikalarının uygulanmaya başlamasıyla, bankacılık sistemine giriş imkanları genişlemiş ve dünya mali piyasalarıyla bütünleşme sonucunda bankalardaki hizmet çeşitliliği artmıştır. Ancak Türk bankacılık sistemindeki özkaynak yetersizliği, zayıf aktif kalitesi, yetersiz iç kontrol sistemleri gibi yapısal sorunlar nedeniyle bankalar temel fonksiyonlarını yerine getirmekten uzaklaşmıştır.

2000'li yıllara gelindiğinde yapısal sorunlara ek olarak, makroekonomik ortamdaki istikrarsızlıkların da etkisiyle bankacılık sektörü ciddi bir krizin içine girmiştir (Türker Kaya, Y. 2002). 2000 yılı Kasım ve 2001 Şubat ayında yaşanan krizler bankacılık sektörünü farklı kanallardan ve önemli ölçüde etkilemiştir. Krizler sonucu önemli oranda yükselen faiz oranları, vade uyumsuzluğu olan bankaların fonlama zararlarını arttırırken, portföylerinde bulundukları menkul kıymetlerin de değer yitirmesine yol açmıştır (BDDK, Yıllık Rapor, 2001). Aralık 1999-Şubat 2001 arasında uygulanıp başarısızlığa uğrayan dezenflasyon politikasıyla birlikte 1999-2003 yıllarında Türk bankacılık sistemi konsolidasyona uğramıştır (Steinherr, A. Tükel A ve Üçer M., 2004).

2001 krizi sonrası zor bir sınav veren Türkiye ekonomisinde 2002 yılında başlayan büyüme kesintisiz devam etmiş, bu dönemde ortalama büyüme hızı yüzde 7,2'lere ulaşmıştır. 2003 yılından 2006'ya gelindiğinde, son beş yıl bankacılık sektörü açısından aktif-pasif yapısında olumlu gelişmelerin yaşandığı, karlılık performansının arttığı bir dönem olmuştur. Ancak 2005 Mayıs döneminde, finansal piyasalarda yaşanan dalgalanma sonucu büyüme hızı yavaşlamıştır.



Şekil 1: GMSH'deki Yüzde Değişim (Sabit Fiyatlarla)

Kaynak: TBB, Bankalarımız Kitabı 2006

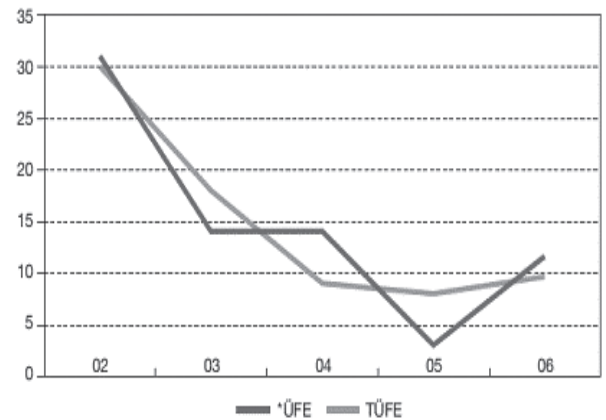
Tablo 1: Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)

Büyüme (yüzde)	2002	2003	2004	2005	2006
Cari fiyatlarla	55,8	29,7	20,3	13,4	18,4
Sabit fiyatlarla	7,9	5,9	9,9	7,6	6,0
GSMH					
(1987 fiyatlarıyla milyon YTL)	116	123	135	146	154
Milyar YTL	275	357	429	487	576
Milyar dolar	180	239	300	361	400
Kişi başına gelir (\$)	2.598	3.383	4.172	5.008	5.482

Kaynak: TÜİK

Tablo 2 ve Grafik 2'den görüleceği üzere GSMH gibi enflasyonda da yaşanan olumlu gelişmeler 2006'da durmuştur. 2002'den itibaren enflasyondaki gerçekleşen düşüş eğilimi, 2006'da durmuş ve enflasyon yükselmeye başlamıştır.

2005'in ilk yarısından itibaren Merkez Bankası'nın net dış varlıklarındaki artışa bağlı olarak hızlanan parasal genişleme, 2006 yılının ilk çeyreğine kadar olan dönemde kısa vadeli faiz oranlarındaki düşüşün iç talep üzerindeki genişletici etkisi, finansal piyasalarda yaşanan dalgalanmaların beklentileri bozması ve döviz kurlarındaki artışın fiyatlara yansımaları enflasyonun yükselmesini başlıca nedenleri olarak karşımıza çıkmaktadır (TBB, Bankalarımız 2006).



Şekil 2: Enflasyon (12 Aylık, Yüzde Değişme)

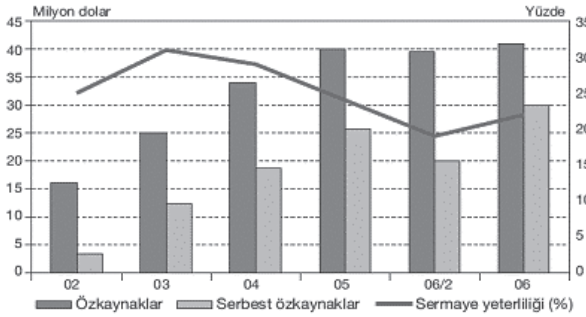
Kaynak: TÜİK

Tablo 2: Enflasyon (Yüzde Değişim)

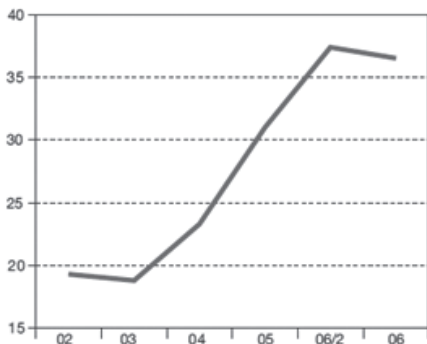
	2002	2003	2004	2005	2006
Yıllık Ortalama					
Üretici*	50	26	11	6	9
Tüketici	45	25	11	8	10
12 aylık					
Üretici*	31	14	14	3	12
Tüketici	30	18	9	8	10

Kaynak: TÜİK (* 2004 yılına kadar olan değerler TEFE endeksine aittir.)

Grafik 3,4 ve 5'ten görüleceği üzere bankacılık sektörü de, Türkiye ekonomisindeki performansa paralel olarak son beş yılda olumlu bir portre çizmiştir. Hatta bankacılık sektörünün bilançosundaki büyüme, GSMH'deki büyümenin de üstünde seyretmiş, toplam aktifler 2002 yılı sonuna göre dolar bazında yüzde 167 oranında, sabit fiyatlarla yüzde 51 oranında büyümüştür. Toplam kredilerin, toplam aktiflere ve GSMH'ye oranı da hızla artmıştır. Özkaynaklar 15,7 milyar dolardan, 41,3 milyar dolara yükselmiş, karlılık performansı hızla iyileşmiştir (TBB, Bankalarımız 2006).

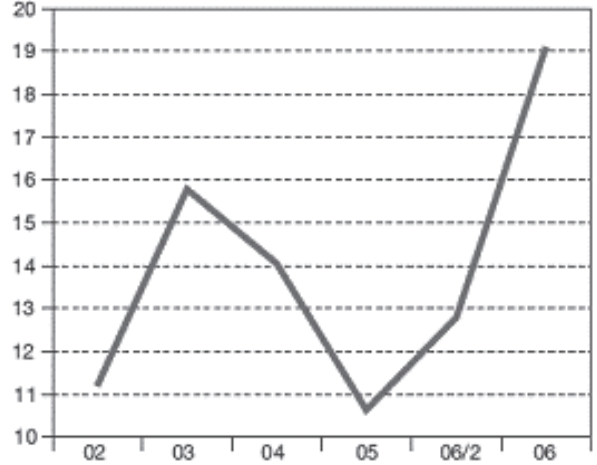
**Şekil 3: Sermaye Yeterliliği, Özkaynaklar ve Serbest Özkaynaklar**

Kaynak: TBB, Bankalarımız 2006

**Şekil 4: Krediler/ GSMH (Yıllık Yüzde Değişme)**

Kaynak: TBB, Bankalarımız Kitabı, 2006

Bankacılık sisteminin yeniden büyümeye başlaması, bilanço yapısında değişme, kredi talebinin artması, mali yapının güçlenmesi, karlılık performansının iyileşmesi bankacılık sektörünün 2006 yılında geldiği noktayı göstermektedir.

**Şekil 5: Özkaynak Karlılığı (Yıllık, %)**

ABD'de 2008 yılında ortaya çıkan finansal kriz nedeniyle birçok uluslar arası ölçekteki banka iflas eder veya zor günler geçirirken, Türkiye'deki bankaların oldukça iyi durumda olan sermaye yeterlilik ve kârlılık oranları göze çarpmaktadır. 2009 yılını 20,182 milyar TL gibi rekor bir kârla kapatan bankacılık sektörü 2010 yılına da kâr artışıyla başlamıştır. 2010 yılı ilk çeyreğinde bankacılık sektörünün net dönem kârı bir önceki yılın aynı dönemine göre % 22,1 artmıştır. Sermaye yeterlilik oranları ise 2009 ve 2010 yıllarında sırasıyla % 20,5 ve % 19,9 olarak gerçekleşmiştir (BDDK, 2010). Dolayısıyla, 2001 yılında Türkiye'de meydana gelen finansal krizde ciddi bir sarsıntı geçiren Türk bankacılık sektörünün, "Yeniden Yapılandırma Programı" ve mali sektördeki yapısal bazı düzenlemelerle beraber kendisini toparlamış olduğu ve daha sağlıklı bir yapıya kavuştuğu söylenebilir. Bu durum, bankacılık sektörüne yapılan yabancı yatırımlarda da kendisini belli etmektedir.

3. LİTERATÜR TARAMASI

Literatür incelendiğin bankaların karlılığını analiz eden çalışmaların bazıları tek bir ülke üzerine odaklanmış olduğu, bazılarının ise birçok ülke üzerinde inceleme yaptığı görülmektedir.

Bankaların karlılığını baz alan analizler temelde Ho ve Saunders (1981), McShane ve Sharp (1985) ve

Allen (1988)'in net faiz marjları modellerine dayanmaktadır. Bu çalışmalarda net faiz marjı, faiz oranı riski ve banka ürünlerinin fiyatlarını etkileyen faktörlerin fonksiyonu olarak tanımlanmaktadır.

Ho ve Saunders (1981) faiz oranı riski ve banka net faiz marjı arasındaki ilişkiyi modellerken, Angbazo (1997) bu modele ödememe riskinin, faiz oranı riski ile olan ilişkisini eklemiş ve ABD'deki ticari bankalar üzerine yaptığı bu çalışmayla net faiz marjının hem ödememe, hem de faiz oranı risk primini yansıttığı sonucuna varmıştır. Ho ve Saunders'ın (1981) bankaları riskten kaçınan araçlar olarak tanımladığı yaklaşımın sonuçlarına göre Brezilya'da banka faiz marjlarının en iyi açıklayıcıları makroekonomik değişkenlerdir. Neely ve Wheelock'un (1997) ABD'de 1980-1985 dönemini incelediği çalışmalarında banka performansının kişi başına düşen yıllık milli gelir ile pozitif ilişkili olduğu saptanmıştır.

Boyd ve Runkle (1993) karlılık ölçüsü olarak hisse senedi fiyatlarını kullanarak 1972-1990 döneminde ABD'deki bankaların aktif karlılığı ve banka büyüklüğü arasındaki ilişkiyi inceleyip, bu iki değişken arasında zıt yönlü bir ilişki bulurken, finansal kaldıraç ve büyüklük arasında ise pozitif yönlü bir ilişkinin varlığını bulgulamışlardır.

Ben Naceur ve Goaid (2001) 1980-1995 dönemi için Tunus'ta faaliyet gösteren bankalar üzerine yaptıkları çalışmada, işgücü ve sermaye verimliliklerini arttırma çabası gösteren ve aktiflerine oranla daha yüksek miktarda yatırım hesabına sahip olan bankaların daha yüksek performans gösterdiklerini belirlemiştir. Ben Naceur (2003) yapmış olduğu çalışmada aktif büyüklüğüyle net faiz marjı arasında negatif ilişki bulunmuş ve enflasyon ve büyüme oranları gibi makroekonomik değişkenlerin banka net faiz marjı ve karlılığı üzerinde hiçbir etkisi olmadığını tespit etmiştir.

Athanasoglou, Brissimis ve Delis (2008) Yunanistan'da faaliyet gösteren bankalar üzerinde, 1985-2001 dönemi için yaptıkları çalışmada banka karlılığına etki eden unsurları bankaya özgü, sektöre özgü ve makroekonomik değişkenler olarak sınıflandırmışlardır. Bankaya özgü değişkenlerden sermaye büyüklüğü ve işgücü verimliliğindeki büyümenin karlılığa pozitif yönlü etki ettiği görülürken, faaliyet giderlerinin negatif ettiği, bunun yanında aktif büyüklüğünün hiç etki etmediği saptanmıştır. Sektör yoğunluğunun hiçbir etkisinin olmadığını bulgularken, makroekonomik değişkenlerden enflasyon ve konjonktürel üretimin bankacılık performansını olumlu etkilediği belirlenmiştir. Yunanistan'da yapılan bir diğer çalışmada Kosmidou (2008) aktif getiri-

sinin, yüksek sermayeli ve maliyet-gelir oranı düşük olan bankalarda daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmış, makroekonomik değişkenlerden gayri safi milli hasıladaki büyümeyle getirinin pozitif, enflasyonun ise negatif ilişkili olduğu bulmuştur.

Jiang, Tang, Law ve Sze (2003) Hong Kong bankacılık sektörünün karlarının, makroekonomik değişkenlerden özellikle deflasyona duyarlı olduğu, bankaya özgü unsurlardan ise operasyonel etkinliğin en açıklayıcı değişken olduğu ortaya koymuşlardır. Gerlach, Peng ve Shu (2005) da yine Hong Kong'daki bankalar üzerinde yaptıkları çalışmada bankaları küçük, orta ve büyük ölçekli olarak sınıflandırarak, farklı boyuttaki bankaların makroekonomik ve bankaya özgü değişkenlerden farklı olarak etkilenip etkilenmediğini araştırmışlardır. Çalışmanın sonuçlarına göre ekonominin normal gittiği dönemlerde küçük bankaların net faiz marjlarının daha büyük olduğu ve takipteki kredilerinin gayri safi milli hasıladaki değişimlerden büyük bankalara oranla daha az etkilendikleri belirlenmiştir.

Wu, Chen ve Shiu (2007) Çin'de faaliyet gösteren 14 bankayı inceledikleri çalışmada parasallaşma politikalarının aktif getirisi üzerinde, dolayısıyla bankaların performansında artışa neden olduğunu savunmaktadır. Bir bankanın aktif getiri performansının, bankanın yaşı ve büyüklüğüyle ters orantılı olduğu saptanmıştır.

Guru, Staunton ve Balashanmugam'in (2002) Malezya'da 1986-1995 döneminde faaliyet gösteren bankaları incelediği çalışma, yüksek banka karlılığının en iyi belirleyicisinin etkin harcama yönetimi olduğunu ortaya koymuştur. Makroekonomik değişkenlerden yüksek faiz oranlarının, düşük banka karlılığı ile ilişkili ve enflasyonun banka performansı üzerinde pozitif etkisi olduğunu bulmuştur.

Abreu ve Mendes (2001) Portekiz, İspanya, Fransa ve Almanya bankaları üzerinde yaptığı çalışmada enflasyon oranı ve istihdam oranının banka karları üzerinde olumlu etkisi olduğu sonucuna varmıştır.

Demirgüç-Kunt ve Huizinga (1999) 1988-1995 dönemi için 80 ülkedeki bankacılık sisteminin karlarını inceledikleri çalışmada, sektör yoğunluğunun çok olduğu ülkelerde bankaların daha az karlı olduğunu, sermaye yoğunluğu büyük olan bankaların kar marjlarının daha yüksek olduğu, gelişmekte olan ülkelerde yabancı bankaların daha karlı olduğunu ve enflasyonun banka karlarını arttırdığını tespit etmiştir. Araştırmacılar 2000'de yaptıkları diğer bir çalışmada, bir ülkede hisse senedi piyasasının gelişmemesinin, banka karlarının yüksek olmasıyla sonuçlandığını kanıtlamışlardır.

Pasiouras ve Kosmidou (2007) 15 Avrupa Birliği ülkesinin bankalarının performanslarını 1995-2000 dönemi için inceledikleri çalışmada, makroekonomik politikaların yerli ve yabancı tüm bankaları etkilediğini, ancak bu etkinin boyutlarının ülkeden ülkeye değişiklik gösterdiği yorumuna ulaşmışlardır.

Türkiye’de bankacılık performansı ve etkinliği üzerine yapılan çalışmalara baktığımızda genelde veri zarflama analizi yönteminin kullanıldığı görülmektedir.

Cingi ve Tarım’ın (2000) veri zarflama analizini kullanarak 1989-1996 dönemine ait bankacılık performansını değerlendirdiği çalışmada özel sektör bankalarının incelenen dönem boyunca tam etkin konumda buldukları saptanmış, kamu bankalarının herhangi bir yıl dahi etkin olmayı başaramadığı görülmüştür. Çalışmada ayrıca yıllar itibarıyla bankalar arası etkinlik farkının ölçek etkinliğindeki büyük farklardan kaynaklandığını ortaya koymuştur. Özellikle kamusal sermayeli bankaların ölçek büyüklüğünün etkin olmamalarının nedeni olduğu bulunmuştur.

Türker Kaya’nın (2001) çalışmasının sonuçlarına göre toplam varlıklar/M2 oranındaki artış net faiz marjını daraltmaktadır. Makroekonomik yapıdaki sürdürülebilirliği temsil eden cari işlemler dengesi/MB rezervleri ile net faiz marjı arasında negatif bir ilişki bulunmuştur. Cari işlemler dengesindeki bozulmanın sistemin sürdürülebilirliği konusunda soru işaretleri yarattığı ve bu olumsuz bekleşimin faiz marjlarının açılmasına neden olduğunu öne sürmektedir.

Türker Kaya’nın (2002) panel veri tekniği ve iki aşamalı yaklaşım kullandığı çalışmasında net faiz marjının mikro belirleyicilerinden olan özkaynaklar, likidite, personel harcamaları, mevduatlar ve piyasa payı anlamlı değişkenler olarak ortaya çıkmıştır. Makro belirleyicilerden ise enflasyon ve konsolide bütçe açığı istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Tunay ve Silpar (2006a, 2006b) yaptıkları çalışmalarla bankaların kontrol edebildikleri içsel değişkenlerin performansları üzerinde önemli ölçüde etkili olduğunu saptamışlardır. Enflasyon oranı ve milli gelir gibi makro değişkenlerin de önemli açıklayıcılar olduğu görülmüştür.

Türkiye’de bankacılık literatüründe bilanço dışı faaliyetlerin banka performansına etkisini inceleyen bir çalışmaya rastlanamamıştır. Bu çalışmada, bilanço dışı faaliyetler de analiz kapsamında incelenerek literatüre katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

4. VERİ SETİ VE YÖNTEM

Çalışma, 1995-2009 yılları arasında Türkiye’de faaliyet gösteren tüm ticari bankaları kapsamaktadır. Ancak bankaların kredi vermediği yıllar veri setinden çıkarılmış ve Tasarruf Mevduatı ve Sigorta Fonu’na devredilmiş olan bankalar devredildiği yıldan itibaren inceleme kapsamı dışında tutulmuştur. Bankalar ile ilgili olan veriler Türkiye Bankalar Birliği, ekonomik değişkenlere ilişkin veriler ise Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası internet sitesinden alınmıştır.

Çalışmada banka performansını Demirgüç-Kunt ve Huizinga’yı (1999,2000) baz alarak aşağıdaki modele göre ölçülmüştür.

$$BP_{i,t} = f(\text{makro}_t, \text{Banka}_{i,t}) + \varepsilon_{i,t}$$

$BP_{i,t}$: i bankasının t yılındaki performansı

Makro_t: t yılındaki makroekonomik değişkenler

Banka_{i,t}: i bankasının t yılındaki banka içi değişkenleri

Performans Ölçütleri

Banka karlılığının temel göstergesi aktif karlılığıdır. Aktif karlılığı (ROA) vergi öncesi karların toplam aktiflere bölümüyle elde edilir. Bu oran, bankanın varlıklarının kar elde etmede hangi faaliyetlerde bulunduğunu göstermekte ve banka yönetimine ilişkin bir etkinlik kriteri olarak da kabul edilmektedir.

Özkaynak karlılığı (ROE) ise vergi öncesi karların toplam özkaynaklara bölümü ile elde edilen ve sermayedarların bankaya koydukları sermayenin karlılığını göstermektedir.

Net faiz marjı (NIM) bankacılık sistemindeki aracılık işlemlerinin maliyetini ve bankacılık sisteminin etkinliğini gösterir (Demirgüç-Kunt ve Huizinga, 1999). Genel anlamda, net faiz marjının artması, banka kar marjlarının artması ve bankacılık sisteminin daha istikrarlı olmasıyla sonuçlanır. Ancak yüksek faiz marjı bankalardaki riskli kredilerin yansımaları olarak da görülebilir ve dolayısıyla bankacılık sisteminin verimsiz çalıştığı, ya da rekabetten uzak ve etkin olmayan bir sektörün göstergesi olarak da yorumlanmaktadır.

Bu çalışmada hem aktif getirisi (ROA), hem net faiz marjı (NIM) hem de özkaynak getirisinin (ROE) belirleyicileri ayrı ayrı analiz edilecektir.

İçsel Belirleyiciler

Ticari bankaların performansının içsel belirleyicileri olarak bu çalışmada toplam krediler/ toplam aktifler, aktif büyüklüğü, özkaynaklar/ toplam aktifler,

geri dönmeyen krediler/ toplam krediler, personel giderleri/ toplam gelirler, bilanço dışı faaliyetler/ toplam aktifler oranları ile yabancı banka olup olmamasına göre kukla değişken kullanılmıştır.

- **Toplam Krediler/ Toplam Aktifler (KRED):** Geleneksel yaklaşıma göre bankalar, fon arz edenler ve fon talep edenler arasında aracı görevindedir. Genel anlamda, mevduatlar krediye dönüştürüldüğü sürece net faiz marjı ve karlılık daha da yükselecektir. Ne var ki, bir banka toplam kredi/ toplam aktif oranını arttırırken daha çok risk alıyorsa, bu bankanın karlarının düşmesini beklenebilir.
- **Aktif Büyüklüğü (SIZE):** Bankanın aktif büyüklüğü, performansının önemli belirleyicilerinden biridir. Boyd ve Runkle (1993)'e göre toplam aktiflerin büyük olması ölçek ekonomisi nedeniyle bilgileri toplama ve yorumlama maliyetlerinde azalmaya sonuçlanmaktadır. Yine de aktif büyüklüğü ile ilgili ampirik çalışmaların sonuçları çelişkilidir. Literatürde büyük bankaların ölçek ekonomisinden uzaklaştığını bulmuş olan çalışmalar da mevcuttur (Pallage, 1991).
- **Özkaynaklar /Toplam Aktifler (SYR):** Bu oran sermaye yeterliliği ölçütüdür. Sermaye yeterliliği de bankanın yaşayabileceği şokların üstesinden gelmesi için yeterli olan özkaynak miktarını simgeler. Bu oranın yüksek olması bankanın, dış kaynaklara olan bağımlılığını azaltması ve yüksek karlara ulaşmasına yardımcı olmaktadır.
- **Özel Karşılıklar/ Toplam Krediler (NPL):** Özel karşılıklar/ toplam krediler oranı sağlanan kredilerden ne kadarının geri toplanamadığını gösterir ve aktif kalitesini ölçmek için kullanılır. Bu oranın yüksek olması aktif kalitesinin düşüklüğüne ve kredi portföyünün daha riskli olmasına işaret etmektedir.
- **Personel Giderleri/ Toplam Gelirler (PGIDER):** Bu oran yönetimin yarattığı gelirleri ne kadar verimli kullandığına ilişkin bilgi sunmaktadır.
- **Bilanço Dışı Faaliyetler/ Toplam Aktifler (OFFBS):** Bilanço dışı faaliyetlerin bankaya yeni kazanç kaynakları sağlaması nedeniyle bu oranın büyük olması bankacılık performansına olumlu etki etmesi beklenen bir unsurdur.
- **Yabancı Banka (DF):** Bankanın yabancı ya da yerli banka olmasına bağlı olarak kukla değişken kullanılmıştır. Yabancı bankaların, ticari bankaların performansını etkileyip etkilemediğini ölçmek amacı ile banka yabancı ise 1 değerini, yerli ise 0 değerini almıştır.

Makro Belirleyiciler

Bankacılık literatürü, bankaların faaliyet gösterdiği çevrenin bankayı etkilediğini öne sürmektedir. Dolayısıyla, ülkenin ekonomisindeki yaşanan genel durumun banka performansını etkilemesi beklenmektedir.

- **Kişi Başına Düşen Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH):** Bir ekonomideki toplam iktisadi faaliyetleri göstermesi bakımından en yaygın kullanılan makroekonomik değişkendir. Çalışmada GSMH'deki yıllık büyüme oranları dikkate alınmıştır. Bu büyüme oranının, kredilerin arz ve talebine etki ettiği düşünülmekte ve banka performansı ile arasında pozitif bir ilişki beklenmektedir.
- **Sanayi Üretim Endeksi (UREN):** Sanayi üretim endeksi sanayi sektöründeki toplam büyümeyi göstermektedir. GSMH gibi bu endeksin de bankaların kredilerinin arz ve talebine etki ettiği düşünülmekte ve bankacılık performansı ile pozitif yönlü bir ilişki beklenmektedir.
- **Faiz Oranı (INT):** Faiz oranının artması bireylerin bankaya yatırdıkları miktarı arttıracak ve insanların tüketim harcamalarının azalmasına neden olacaktır. Faiz oranı göstergesi olarak Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası kısa dönemli hazine bonusu faiz oranı alınmıştır.
- **Enflasyon Oranı (TUFE):** Genel fiyat seviyelerindeki değişim, bankaların hem karlarına hem de maliyetlerine etki edebilmektedir. Enflasyon, işgücü maliyetinin artmasına neden olabileceği gibi, aynı zamanda faiz oranlarının artmasına neden olarak banka karına pozitif etki edebilmektedir. Enflasyon oranı verisi olarak Tüketici Fiyat endeksi (TUFE) verisi kullanılmıştır.
- **2001 Krizi:** 2001 krizi hem genel ekonomide, hem de bankacılık sisteminde kırılmaya yol açmıştır. Krizin performans üzerindeki etkisini kontrol etmek amacı ile kriz için de bir kukla değişken kullanılmıştır.

Sonuç olarak tahminlenen nihai model şu halindedir:

$$BP_{it} = \beta_0 + \beta_1 KRED_{it} + \beta_2 SIZE_{it} + \beta_3 SYR_{it} + b_4 NPL_{it} + b_5 PGIDER_{it} + b_6 OFFBS_{it} + b_7 GSMH_{it} + b_8 UREN_{it} + b_9 INT_{it} + \beta_{10} DF_{it} + \beta_{11} D-2001_{it} + e_{it}$$

5. BULGULAR

Tablo 3 bağımlı ve bağımsız değişkenlerin tanımlayıcı istatistiklerini sunmaktadır. İncelenen dönemde tüm bankalar için net faiz marjı ortalama %8

düzeyinde gerçekleşirken, yabancı bankalarda %9,6 seviyelerinde seyretmiştir. Aktif karlılığı tüm bankalar için %1,5, yabancı bankalar için %1,9 seviyesinde, öz kaynak karlılığı ise tüm kütle için %27,5, yabancı bankalar için %27,6 seviyesindedir. Sermaye yeterlilik oranının bu geniş dönemin ortalamasında %12,7 düzeyinde olması Türk bankacılık sisteminin sermaye yeterlilik oranında Basel Kriterlerinin üstünde seyret-

tiğini göstermektedir. Bir diğer çarpıcı oran ise tüm kütle ve yabancı bankalar arasında geri dönmeyen kredilerin oranının farkıdır. Bu oran tüm kütle için ortalamada %16,3 iken, yabancı bankalar için %8 olmuştur. Bu durum, kriz öncesi dönemde yabancı bankaların bireysel bankacılıktan uzak durması ile açıklanabilir.

Tablo 3 Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Tüm Bankalar									
	NIM	ROA	ROE	KRED	SIZE	SYR	NPL	PGIDER	OFFBS
Ort	0,080	0,015	0,275	0,345	5,812	0,127	0,163	0,056	1,981
Min	0,429	0,163	13,299	0,998	8,095	4,690	37,591	0,814	1,429
Maks	-0,409	-0,641	-17,274	0,000	2,303	-0,569	0,000	0,000	1,423
stdsp	0,071	0,065	1,159	0,176	1,142	0,234	1,697	0,064	1,997
Gözlem Sayısı	494								
Yabancı Bankalar									
	NIM	ROA	ROE	KRED	SIZE	SYR	NPL	PGIDER	OFFBS
Ort	0,096	0,019	0,276	0,333	5,532	0,130	0,085	0,062	1,758
Min	-0,080	-0,477	-17,274	0,000	2,481	-0,254	0,000	0,000	0,030
Maks	0,369	0,138	6,829	0,990	7,989	4,690	1,500	0,814	14,290
stdsp	0,073	0,055	1,526	0,170	1,098	0,357	0,191	0,074	1,800
Gözlem Sayısı	181								

Tablo 4 net faiz marjı (NIM), aktif karlılığı (ROA) ve özkaynak karlılığını (ROE) bağımsız değişken olarak alan üç regresyon modelinin sonuçlarını göstermektedir. Panel veri analizini gerçekleştirirken yapılan Hausmann test sonuçlarına göre her bir model için Chi-kare değerleri sırasıyla 7,307, 6,744, 3,595 olarak bulunmuş, bu değerler istatistiksel olarak olmaması dolayısı ile rassal etkiler modeli uygulanmıştır.

Analiz sonuçlarına genel olarak baktığımızda mikro değişkenlerin makroekonomik değişkenlere göre banka performansını belirlemede çok daha etkili olduğu görülmektedir. Bankaların kendi değişkenleri genel ekonomik konjonktürden daha etkili olduğu karşımıza çıkmaktadır.

Net faiz marjını yabancı banka değişkeninin, toplam krediler/aktifler oranının, aktif büyüklüğünün, bilanço dışı gelirler toplam aktifler oranının ve kriz kukla değişkeninin istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde açıkladığını görmekteyiz. Yabancı banka kukla değişkeni net faiz marjını arttırıcı bir şekilde etkide bulunmuştur. Normalde, yabancı banka girişleri ile birlikte rekabetin artması ve böylelikle marjlarda daralma olması beklenmektedir (Drakos,2003). Türk

bankacılık sisteminde yabancı bankaların net faiz marjını arttırıcı etkide bulunması özellikle 94 krizi sonrasında Türkiye’de kurulan ya da şube açan yabancı bankaların tek şubeli bankalar olması ve etkinlikten çok uzak olmaları ile açıklanabilir. Krediler/toplam aktifler oranının net faiz marjını negatif yönlü etkilemesi toplam kredi hacmi arttıkça bankaların daha etkin çalışmaya başladığı ve ölçek ekonomisine yaklaştıkları için marjlarda daralmaya gittiği şeklinde açıklanabilir. Demirgüç-Kunt ve Huizinga’nın (1999) bulguları bunu desteklerken, bunun aksine, literatürde kredi miktarı arttıkça bankanın riskten kaçınmak istediği bu nedenle marjları arttırdığına ilişkin açıklamalar mevcuttur (Maudos ve Guevara, 2004; Hawtrey ve Liang, 2008). Kredilere ilişkin bulgular bu anlamda literatürden farklılık göstermektedir. Bilanço dışı faaliyetler/ toplam aktifler oranı net faiz marjlarını pozitif yönde etkilemektedir. Firmanın faiz dışı gelirleri arttıkça banka kredilerden aldığı faizleri arttırma eğilimine girmektedir. Ho ve Saunders (1981) da bir bankanın faaliyetlerinin büyüklüğü arttıkça marjlarında genişleme olacağını açıklamıştır. Bankalar geleneksel bankacılık faaliyetlerinden uzaklaştıkça, faiz

marjlarında yükseltme eğilimine girmektedirler. 2001 krizine ilişkin kukla değişkeni de faiz marjını arttırıcı etkide bulunmuştur. Kriz yılında bankaların risklerini kompanse etmek amacı ile kredilerden aldıkları faiz oranını yükseltme eğilimine girmesi kaçınılmazdır. Bu durum da çalışmanın bulguları ile %1 istatistiksel anlamlılık düzeyinde desteklenmektedir.

Aktif karlılığını etkileyen faktörler incelendiğinde takipteki kredilerin toplam kredilere oranının, personel giderlerinin, 2001 krizinin negatif yönlü etkilediği, bilanço dışı faaliyetler/ toplam aktifler oranının ve üretim endeksinin ise pozitif yönlü etkilediği görülmektedir. Takipteki krediler, bankanın verdiği kredilerden geri toplayamadıklarını göstermektedir.

Bu oran arttıkça bankanın, elde ettiği karlardan zarar yazması dolayısıyla aktif karlılığının azalması kaçınılmazdır. Personel giderlerinin artması da aktif karlılığını istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde azaltıcı etkide bulunmaktadır. Kriz yılının da yine negatif etkisi olduğu görülmekte, kriz yılında banka karlılıklarının %5 anlamlılık düzeyinde azaldığı ortaya çıkmaktadır. Makroekonomik değişkenlerden üretim endeksindeki değişimin aktif karlılığını ters yönde etkilediği analizin bir diğer sonucudur. Üretim endeksi sanayideki üretim miktarını temsil etmektedir. Sanayideki üretim arttıkça firmalar bankalardan daha çok kredi talep etmiş, bu da bankaların karlılığını arttırıcı yönde etkide bulunmuştur.

Tablo 4 Banka Performansının Açıklayıcıları

Bağımlı değişken	NIM		ROA		ROE	
	katsayı	t-ist	Katsayı	t-ist	katsayı	t-ist
SYR	0,032	0,891	0,037	1,036	-0,533	-2,274**
DF	0,017	3,253***	0,006	0,724	0,017	0,138
KRED	-0,035	-2,160**	-0,013	-1,118	0,046	0,333
SIZE	-0,010	-2,504**	0,003	0,723	-0,107	0,347
NPL	0,001	0,825	-0,017	-1,876***	-0,015	-1,961**
OFFBS	0,008	5,210***	0,004	3,235***	0,066	4,117***
PGIDER	0,058	1,093	-0,190	-2,744***	-0,500	-1,526
KRIZ	0,084	3,409***	-0,064	-2,108**	-0,929	-1,431
LNGSMH	0,025	0,818	0,054	1,325	0,056	0,066
LNENF	0,005	0,449	0,007	0,607	0,048	0,391
LNFAIZ	-0,004	-0,502	-0,007	-1,003	0,024	0,238
LNUREN	-0,044	-0,859	0,126	2,567***	0,360	0,158
Sabit terim	0,103	0,497	0,138	0,396	-1,518	-0,341
R-kare	0,203		0,437		0,070	
Ayarlanmış R-kare	0,184		0,339		0,047	
F-istatistiği	1,023***		4,459***		3,037***	

***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel anlamlılık ifade etmektedir.

DF, KRED, SIZE, NPL, OFFBS, PGIDER, KRIZ; LNGSMH, LNENF, LNFAIZ, LNUREN sırasıyla, yabancı bankalar için 1 değerini alan kukla değişkeni, toplam krediler/toplam aktifler oranını, toplam aktiflerin logaritmasını, takipteki kredilerin toplam kredilere oranını, bilanço dışı faaliyetlerin toplam aktiflere oranını, personel giderlerinin toplam aktiflere oranını, 2001 yılı için 1 değerini alan kriz kukla değişkenini, kişi başına düşen gayrisafı yurtiçi hasıl değerindeki değişimi, TÜFE'de meydana gelen değişimi, faiz oranında meydana gelen değişimi ve sanayi üretim endeksindeki değişimi göstermektedir.

Özkaynak karlılığı ise sermaye yeterlilik oranı ve takipteki krediler/toplam krediler oranından negatif yönde, bilanço dışı faaliyetler/toplam aktifler oranından pozitif yönde etkilenmektedir. Sermaye arttıkça, sermayeden elde edilecek gelirin oranının azalacağı denklemin doğasında bulunmaktadır. Bu etkinin de

istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Takipteki kredilerin oranının da aktif karlılığında olduğu gibi özkaynak karlılığını negatif yönlü etkilediği görülmüştür. Son olarak bilanço dışı faaliyetlerin yine özkaynak karlılığını da %1 anlamlılık düzeyinde pozitif etkilediği çalışmanın bir diğer sonucudur.

6. SONUÇ

Bankacılık sektörü yapmış olduğu finansal aracılık hizmetiyle ekonomik büyümenin ana unsurlarından birisidir. Bu nedenle bankacılık sisteminin performansı ve finansal istikrarı ekonominin içindeki her bir üretim ve hizmet birimi açısından önemlidir. Bankacılık performansı da hem kendine özgü unsurlardan, hem de içinde bulunduğu ekonominin değişkenlerinden etkilenmektedir. Bu çalışmayla amaçlanan, Türkiye’de mevduat kabul eden bankaların performansını etkileyen unsurları belirlemek ve sistemde karlılığın ve etkinliğin sürdürülmesini sağlayacak unsurlara dikkat çekmektir. Makroekonomik gelişmelerin banka performansına yaptığı etki siyasi otoritelere uyguladıkları politikanın sektör üzerindeki etkisine dikkat çekilecek, banka yöneticilerine ise uyguladıkları yönetimin performanslarında nasıl değişime yol açtığı gösterecektir.

Çalışma, 1995-2009 yılları arasında Türkiye’de faaliyet gösteren tüm ticari bankaları kapsamaktadır. Panel veri analizi yönteminin uygulandığı çalışmada, bankacılık sektörünün performans ölçütleri olarak net faiz marjı, aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı kullanılmıştır.

Analiz sonuçlarına göre makroekonomik değişkenlerden sadece üretim endeksi bankacılık sisteminin aktif karlılığını etkilediği görülürken, krizin hem faiz marjlarını hem de aktif karlılığını olumsuz etkilediği görülmüştür. Faiz oranındaki değişim, enflasyon ya da gayrisafi yurt içi hasıladaki değişimin banka performansına istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır.

Modellerin birçoğunda özkaynaklar toplam aktifler oranı istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Çalı-

şma, sermaye yeterliliğinin bankacılık performansı açısından önemini bir kez daha gösterir niteliktedir. Bilanço dışı faaliyetler de bankacılık performansını açıklamada etkili bir bileşen olarak ortaya çıkmaktadır. Destekler nitelikte olarak bankaların verdikleri teminat mektuplarının, açılan akreditiflerin yüzde bir istatistiksel anlamlılık düzeyinde net faiz marjının yüzde beşini açıkladığı saptanmıştır.

Analiz sonuçları genel olarak yorumlandığında bankalarda ölçek ekonomisinden uzaklaşmanın performansı olumsuz yönde etkilediği, risklerin performansa negatif yönde etki ettiği görülmüştür. Çalışmanın bir diğer sonucu ise bilanço dışı faaliyetlerdeki artışın banka performansını olumlu etkilediğidir. Değişen ekonomi koşullarında, bankaların geleneksel bankacılık faaliyetlerinin yanında alternatif kazanç koşulları ve alternatif hizmetler bulması da bankacılık sisteminin performansının geliştirilmesinde önemli rol oynayacaktır.

Çalışmanın sonuçları bütün olarak incelendiğinde banka performansını açıklamada makroekonomik unsurlardan daha çok mikro unsurların etkili olduğunu belirtmek mümkündür. Bankaların performanslarının daha çok kendi aktif kalitelerine, maliyetlerini ve karlarını kontrol etmelerine, verdikleri kredi miktarına ve gerçekleştirdikleri bilanço dışı faaliyetlere bağlı olduğu sonucundan hareketle, banka yöneticilerinin bankacılık sektörünün performansında anahtar rol üstlendiklerini belirtmek mümkündür. Dolayısıyla bankaların idaresini ele alacak kişilerin seçimi ve bankacılık sisteminde aktif yeterliliğini düzenleyecek ve denetleyecek mekanizmalar bu sektörün sağlığını belirlemede önemli rol oynayacaktır.

KAYNAKLAR

- Abreau, M. ve Mendes, M. (2002) “Commercial Bank Interest Margins and Profitability: Evidence from EU Countries” University of Porto Working Paper Series, 122.
- Allen, L. (1988) “The Determinants of Bank Interest Margins: A Note” *Journal of Financial & Quantitative Analysis*, 23: 231-235.
- Angbazo, L. (1997) “Commercial Bank Net Interest Margins, Default Risk, Interest-Rate Risk, and Off-Balance Sheet Banking” *Journal of Banking & Finance*, 21: 55-87.
- Athanasoglou, P.P., Brissimis, S. N. ve Delis, M.D. (2008) “Bank-Specific, Industry-Specific and Macroeconomic Determinants of Bank Profitability” *Journal of International Financial Markets, Institutions & Money*, 18: 121-136.
- Berger, A. (1995) “The Profit-Structure Relationship in Banking – Tests of Market Power and Efficient Structure Hypotheses” *Journal of Money, Credit and Banking*, 27: 401-431.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK), Yıllık Rapor 2001.
- Boyd, J. H. ve Runkle, D. E. (1993) “Size and Performance of Banking Firms: Testing the Predictions of Theory” *Journal of Monetary Economics*, 31: 47-67.
- Çingi S. ve Tarım, A. (2000) “Türk Banka Sisteminde Performans Ölçümü: DEA-Malmquist TFP Endeksi Uygulaması” Türkiye Bankalar Birliği Araştırma Tebliği Serisi 1.
- Demirgüç-Kunt, A. ve Huizinga, H. (1999) “Determinants of Commercial Bank Interest Margins and Profitability: Some International Evidence” *The World Bank Economic Review*, 13: 379-408.
- Demirgüç-Kunt, A. ve Huizinga, H. (2000) “Financial Structure and Bank Profitability” World Bank Policy Research, Working Paper 2430.

- Drakos, K. (2003) "Assessing the Success of Reform in Transition Banking 10 Years Later: An Interest Margin Analysis" *Journal of Policy Modeling*, 25: 309-317.
- Gerlach, S., Peng, W. ve Shu, C. Bank for International Settlements Papers, 22. www.bis.org/publ/bppdf/bispap22x.pdf.
- Guru, B.K., Staunton, J. ve Balashanmugam, B. (1999) "Determinants of Commercial Bank Profitability in Malaysia" 12th Australian Annual Finance & Banking Conference, Sidney.
- Hawtrey, K. and Liang, H. (2008) "Bank Interest Margins in OECD Countries" *North American Journal of Economics and Finance*, 19: 249-260.
- Ho, T.S.Y., ve Saunders, A. (1981) "The Determinants of Bank Interest Margins: Theory and Empirical Evidence" *Journal of Financial & Quantitative Analysis*. 16: 581-600.
- Jiang, G., Tang N., Law, E. ve Sze, A. (2003) "Determinants of Bank Profitability in Hong Kong" *Hong Kong Monetary Authority Research Memorandum*. http://www.info.gov.hk/hkma/eng/research/RM_on_Banz_Profitability.pdf.
- Kosmidou, K. (2008) "The Determinants of Banks' Profits in Greece During the Period of EU Financial İntegration. *Journal of Managerial Finance*, 34: 146-159.
- Levine, R. (1997) "Financial Development and Economic Growth: View and Agenda" *Journal of Economic Literature*, 35: 688-726.
- Maudos, J. ve Guevara, J. (2004) Factors Explaining the Interest Margin in the Banking Sectors of the European Union" *Journal of Banking and Finance*, 28: 2259-2281.
- McShane, R.W. ve Sharpe, I.G. (1985) "A Time Series-Cross Section Analysis of the Determinants of the Australian Trading Bank Loan-Deposit Interest Margins: 1962-1981" *Journal of Banking & Finance*, 9: 115-136.
- Naceur, B. S. ve Goaid, M. (2001) "The Determinants of the Tunisian Deposit Banks' Performance" *Applied Financial Economics*, 11: 317-319.
- Naceur, B. S. (2003) "The Determinants of the Tunisian Banking Industry: Panel Evidence. Proceedings of the Economic Research Forum 10th Annual Conference, Marakesh, Morocco.
- Neely, M. ve Wheelock, D. (1997) "Why Does Bank Performance Vary Across States?" *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*. 79: 27-40.
- Pallage, S. J. (1991) "An Econometric Study of the Belgian Banking Sector in Terms of Scale and Scope Economies" *Cahiers Economiques de Bruxelles*. 130: 126-143.
- Pasiouras, F. ve Kosmidou, K. (2007) "Factors Influencing the Profitability of Domestic and Foreign Commercial Banks in the European Union" *Research in International Business and Finance*, 21: 222-237.
- Steinherr, A., Tükel, A., ve Üçer, M. (2004) "The Turkish Banking Sector: Challenges and Outlook in Transition to EU Membership" *Bruges European Economic Policy Briefings*. 9.
- Tunay, K.B. ve Silpar, A.M. (2006a) "Türk Ticari Bankacılık Sektöründe Karlılığa Dayalı Performans Analizi-I" *Türkiye Bankalar Birliği Araştırma Tebliğleri Serisi*, 2006/I.
- Tunay, K.B. ve Silpar, A.M (2006b) "Türk Ticari Bankacılık Sektöründe Karlılığa Dayalı Performans Analizi-II" *Türkiye Bankalar Birliği Araştırma Tebliğleri Serisi*. 2006/II.
- Türker-Kaya, Y. (2001) "Türk Bankacılık Sisteminde Net Faiz Marjının Modellenmesi" *BDDK, Mali Sektör Politikaları Dairesi Çalışma Raporları*, 2001/4.
- Türker-Kaya, Y. (2002) "Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri 1997-2000" *BDDK, Mali Sektör Politikaları Dairesi Çalışma Raporları*, 2002/1.
- Türkiye Bankalar Birliği (2006) "Bankalarımız Kitabı".
- Wu, H.L., Chen, C.H. ve Shiu, F.Y. (2007) "The Impact of Financial Development and Bank Characteristics on the Operational Performance of Commercial Banks in the Chinese Transitional Economy" *Journal of Economic Studies*. 34: 401-414.